

Vizijos ir sapnai šv. Dominyko ikonografijoje. XVI–XVIII a. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailės atvejai

Birutė Valečkaitė

Vilniaus dailės akademija

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

Bažnytinio paveldo muziejus

Šv. Mykolo g. 9, LT-01124 Vilnius

birute.valeckaite@gmail.com

——— Straipsnyje sapnų ir vizijų pristatymas Pamokslininkų ordino įkūrėjo šv. Dominyko (Domingo de Caleruega, apie 1174–1221) ikonografijoje aptariamas remiantis XVI–XVIII a. Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynų aplinkoje sukurtų dailės kūrinių pavyzdžiais. Lyginant atvaizdus su juos įkvėpusiais pasakojimais, užrašytais pirmajame šventojo gyvenimo aprašyme, vėlesnėse biografijose ir legendose įvardijami skirtingi sapnų ir vizijų vaizdavimo būdai: pasakojimo pristatymas per šv. Dominyko atributus, Pamokslininkų ordino veiklą simbolizuojančią šventojo figūrą arba „čia ir dabar“ vykstančios vizijos kompozicijas. Aptariama, kaip pastarasis žanras, išpopuliarėjęs baroko dailėje, savo įtaigumu nustelbė ankstesnius regėjimų vaizdavimo būdus ir leido šv. Dominyko ikonografijoje įtvirtinti vėlesnes legendas apie vizijas. Atkreipiant dėmesį į šv. Dominyko figūros komponavimą analizuojamuose kūriniuose, aptariamas šventojo vaidmuo sapnų ir vizijų atvaizduose.

Reikšminiai žodžiai: šv. Dominykas, dominikonai, pranciškonai, ikonografija, vizijos, sapnai.

Pagrindine ši straipsnį įkvėpusia problema tapo įtampa tarp sapnų ir vizijų efemeriško ir krikščioniškoje hagiografijoje bei ikonografijoje jiems suteikiamos reikšmės, nuolatinų pastangų žodžiais ir vaizdais išreikšti neišreiškiamą religinę patirtį. Minint Pamokslininkų ordino įkūrėjo šv. Dominyko (Domingo de Caleruega, apie 1174–1221) *gimimo dangui* 800 metų jubiliejų, dėmesys krypsta į šio šventojo atvaizdus ir juose įamžintą atmintį. Straipsnio objektas – XVI–XVIII a. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailei priskirtini ir iki mūsų dienų išlikę šv. Dominyko atvaizdai, kurių ikonografijoje įsitvirtinę pasakojimai remiami pranašišku sapnų ir vizijų atvejais.

Terminas „vizija“ (lotynų k. *visus* – žiūrėjimas, matymas, regėjimas) *Tarptautinių žodžių žodyne* aiškinamas kaip „tariamasis vaizdas, regėjimas, fantazijos sukurtas paveikslas“¹. Šventųjų gyvenimų aprašymuose jis įgyja kitą reikšmę – regėjimo, pranokstančio žmogiškąją realybę ir leidžiančio pamatyti dangišką tikrovę. Vizija, įsiterpianti į kasdienybės tėkmę ir pakreipianti įvykius nauja linkme, krikščioniškoje ikonografijoje tapo būdu pasakoti tikintiesiems apie galimybę susitikti su Dievu ar jo šventaisiais.

Tarpininkavimo tarp žmogiškosios ir dieviškosios realybės funkcija buvo priskiriama ir pranašiškiems sapnams dar antikos ir viduramžių autorių tekstuose². Šv. Augustinas (354–430) skirstė regėjimus į kūniškus, intelektualinius ir dvasinius, kuriems priskyrė tiek sapnus, tiek pranašiškos dvasios įkvėptas vizijas³. Tokia regėjimų klasifikacija išliko XII–XIII a. ir vėlesniuose tekstuose⁴. Derindamas Bažnyčios tradicijoje įsitvirtinusią sapnų ir vizijų reikšmę su Aristotelio raštuose atsispindinčiu kritišku požiūriu į pranašiškus regėjimus, šv. Albertas Didysis (1193/1206–1280) siūlė jų patirtį suprasti kaip kylančią iš kūrinis apšviečiančios dieviškos šviesos ir išskyrė trylika sapnų, atsibudus matomų vizijų ir pranašysčių rūšių⁵. Šioje schemoje sapnai laikyti menkesne dieviškosios tikrovės pažinimo patirtimi nei vizijos, tačiau jų svarba išliko pabrėžiama.

Dominikono šv. Alberto Didžiojo sistematizuotoje regėjimų hierarchijoje atsispindintį požiūrį į sapnus ir vizijas galima įžvelgti ir pirmojoje

1 „Vizija“, in *Tarptautinių žodžių žodynas*, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://tzz.lt/v/vizija/>.

2 Steven F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 2, 23, 89, 119, 130.

3 *Ibid.*, 35–38.

4 *Ibid.*, 61–62.

5 *Ibid.*, 119–120.

šv. Dominyko biografijoje – Pamokslininkų ordino generalinio magistro pal. Jordano iš Saksonijos (Iordanus de Saxonia arba Jordanis de Alamania, apie 1190–1237) *Veikale apie Pamokslininkų ordino pradžių (Libellus)*, parašytame 1233 m. ruošiantis ordino įkūrėjo kanonizacijai⁶. Pal. Jordanas buvo linkęs regėjimus vadinti vizijomis, taip pakeldamas jų statusą ir pabrėždamas pranašišką galią. Dominikono pal. Jokūbo Voraginiečio (Jacobus de Voragine arba Jacopo De Fazio, apie 1230–1298) veikale *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai (Legenda Aurea)*⁷, parengtame apie 1259–1266 m., tie patys epizodai neretai vadinami sapnais. Bandant atsekti regėjimų ikonografijos kilmę, taip pat remtasi apie 1255–1256 m. Pamokslininkų ordino magistro Humberto Romaniečio (Humbert de Romans, apie 1190/1200–1277) parengta *Didžiąja šv. Dominyko legenda (Legenda maior sancti Dominici)*⁸, 1266 m. šv. Bonaventūros (Giovanni di Fidenza, vėliau – Bonaventura di Bagnoregio, 1221–1274) parašytu *Šv. Pranciškaus Asyžiečio gyvenimu, arba Didžiąja legenda (Legenda maior)*⁹, 1475 m. Alano de Rupe (Alain de la Roche, apie 1428–1475) parašytame *Mergelės Marijos psalmyne (Psalterium Virginis Mariae)* pateikta rožinio gavimo vizija¹⁰ ir legenda apie Soriano stebuklą, užrašyta Silvestro Frangipanės (1570–1650) knygoje *Per tėvo šv. Dominyko atvaizdą Soriane gautų stebuklų ir malonių rinkinys (Raccolta de' miracoli e gratie oprate dall' imagine del patriarca S. Domenico di Soriano)*, išleistoje 1621 m.¹¹ Tai ankstyviausi žinomi

6 Straipsnyje remtasi šaltinio vertimu į anglų kalbą: Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony* (Hong Kong: Our Lady of the Holy Rosary Province OP, 2013), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://web.archive.org/web/20131215104706/http://www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/libellus.pdf>.

7 Straipsnyje remtasi šaltinio vertimu į lietuvių kalbą: Jokūbas Voraginietis, *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga, [Iš lotynų kalbos] vertė Veronika Gerliakienė [et al.] (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008).

8 Straipsnyje remtasi šaltinio citatų vertimu į italų kalbą: Gianni Festa ir Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori: La vita, la santità, l'eredità* (Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021).

9 Straipsnyje remtasi šaltinio vertimu į anglų kalbą: Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, translated by E. Gurney Salter (New York: E.P. Dutton, 1904), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://www.ecatholic2000.com/bonaventure/assisi/francis.shtml>.

10 Straipsnyje remtasi publikacija lotynų ir italų kalbomis, parengta pagal 1619 m. Johann Andreas Coppestein O.P. sudarytą Alano de Rupe tekstų rinkinį: Beato Alano della Rupe O.P., *Il Santissimo Rosario: il Salterio di Gesù e di Maria*, Volume II, *Opere complete del Beato Alano della Rupe*, Introduzione e traduzione a cura di Don Roberto Paola (Roma: Editrice Ancilla, 2015).

11 Straipsnyje remtasi vėlesniu knygos leidimu: Ignazio Ciantes, *Raccolta de' miracoli e gratie oprate dall' imagine del patriarca S. Domenico di Soriano, descritte da Silvestro Frangipane* (Gesuiti: Preposto generale, Congregazione dell' Assunta, 1634), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., https://books.google.lt/books?id=PP2XnsysxQgC&redir_esc=y.

tekstai, kuriuose užrašyti pasakojimai apie šv. Domyko ikonografijoje vaizduojamus sapnus ir vizijas. Jų ištraukos svarbios stengiantis suprasti žodiniuose pasakojimuose perteiktą dangiškosios ir žemiškosios sferų susitikimo schemą ir jos atkartojimą ikonografijoje.

Vilniuje išlikę pranciškonų ir dominikonų dailės pavyzdžiai atspindi visoje Lietuvoje paplitusių šv. Domyko ikonografinių tipų įvairovę ir leidžia ją apžvelgti remiantis aiškiai apibrėžta atvaizdų aibe. Analizuojant kūrinius iš Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio, dominikonų Šventosios Dvasios, Šv. Pilypo ir Jokūbo ir Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčių, remtasi jų tyrimais Rūtos Janonienės¹², Marios Kałamajskos-Saeed¹³, Dalios Klajumienės¹⁴, Tojanos Račiūnaitės¹⁵, Aušros Vasiliauskienės¹⁶, Dalios Vasiliūnienės¹⁷ darbuose. Rožinio įteikimo ir Soriano portreto legendų aptarimui svarbūs Karlo Josepho Klinkhammerio¹⁸ ir Lauros Fenelli¹⁹ straipsniai. Sapnų ir vizijų atvaizdų nagrinėjimui ypač

12 Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje. Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje* (Vilnius: Aidai, 2010); Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas. Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia“, in *Lietuvos vienuolynai* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilkalvar.htm>.

13 Maria Kałamajska-Saeed, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Domyko paveikslas ikonografinė kilmė“, in „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys“, sudarytoja Rasa Butvilaitė, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 21 (2001): 87–94.

14 Dalia Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004); Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, in *Lietuvos bažnyčios*, sudarytoja Laima Šinkūnaitė (Kaunas: Šviesa, 2009), 89–95; Dalia Klajumienė, „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų tapyba“, *Menotyra* 3(28) (2002): 9–17.

15 *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, sudarytoja Tojana Račiūnaitė (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017).

16 Aušra Vasiliauskienė, „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a. Vilniaus vyskupijoje“, in *Sveika, Mergele! Vilniaus arkivyskupijos marijinės ikonografijos aspektai*, sudarytoja Tojana Račiūnaitė (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, Bažnytinio paveldo muziejus, 2018), 155–182; Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės baroko dailėje“, *Logos* 49 (2006): 161–171, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., http://www.litlogos.eu/L49/logos49_vasiliauskiene_ausra.pdf.

17 Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, in *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*, sudarytoja Asta Giniūnienė (Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019), 127–148; *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, sudarytoja Dalia Vasiliūnienė (Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020).

18 Karl Joseph Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, in *500 Jahre Rosenkranz, 1475 Köln 1975. Kunst und Frömmigkeit im Spätmittelalter und ihr Weiterleben* (Köln: Erzbischöfliches Diözesan-Museum Köln, 1975), 30–50.

19 Laura Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“, in *Faking, Forging, Counterfeiting. Discredited Practices at the Margins of Mimesis*, edited by Daniel Becker, Annalisa Fischer, Yola Schmitz et al. (Munich: Transcript Verlag, 2017), 181–197.

vertingos Victorio I. Stoichitos išvalgos. Jo nuomone, atotrūkę tarp vizijų literatūra turtingo XVI a. ir vizijų vaizdavimo meno (*visionary art*) suklestėjimo XVII a. galima sieti su tuo metu tapybai pavesta užduotimi padėti Bažnyčiai suvaldyti „mistikos įkarštį“ ir pristatyti racionaliai sutvarkytą regėjimų patirtį²⁰. Atrinkus patikimus siužetus, reikėjo apgalvotos vaizdinės retorikos, kad jų reprezentacija būtų įtikinama, perteiktų šventojo patirtą malonę ir leistų žiūrovui empatiškai reaguoti į pačią viziją²¹. Kontrreformacijos laikų mene pats viziją vaizduojantis paveikslas tapo susitikimo erdve, kurioje žiūrovo žvilgsnis turėjo apimti du realybės lygmenis: dangiškąjį, dažniausiai vaizduojamą paveikslo viršuje, ir žemiškąjį, kuriam atstovauja viziją matantis, į ją reaguojantis bei ją perteikiantis veikėjas²².

Stoichitos nagrinėjami Vakarų katalikiškojo meno pokyčiai po Tridento susirinkimo (1545–1563) neabejotinai turėjo įtakos šv. Dominyko ikonografijos kaitai. Tai įrodo ir Vilniaus pranciškonų bei dominikonų aplinkoje XVI–XVIII a. sukurti sapnų ir vizijų atvaizdai. Laikotarpis apima gotikinės tapybos pavyzdį, barokinio vizijos žanro atsiradimą XVII a. ir klestėjimą XVIII a. Kai kurie siužetai atitinka XIII a. pasakojimus, kiti vėlesni, kaip iš XV a. Alano de Rupe tekstų išsikristalizavusi Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija ar XVII a. datuojama Soriano legenda. Šių pasakojimų ir atvaizdų įvairovė analizuojama atsižvelgiant į tai, kaip juose bandoma perteikti religinę patirtį. Kaip pristatomas žemiškosios ir dangiškosios sferų susitikimas, kas joms atstovauja? Kaip išreiškiamas žemiškumas, dangiškumas ir susitikimo momentas? Koks vaidmuo vizijoje tenka šv. Dominykui? Visi šie klausimai svarbūs siekiant aptarti sapnų ir vizijų vaizdavimo principus.

Sapnai ir vizijos – šventojo ir jo ordino simbolių šaltiniai

Pirmoji vizija, aprašyta pal. Jordano iš Saksonijos *Veikale apie Pamokslininkų ordino pradžia*, pateikiama kaip pranašystė apie būsimą šventojo veiklą ir nuopelnus skleidžiant Kristaus mokymą:

20 Victor I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, translated by Anne-Marie Glasheen (London: Reaktion Books, 1995), 8, 17.

21 Ibid., 23, 25–26.

22 Ibid., 27–28, 80.

Tuo metu berniukas, vardu Dominykas, gimė <...> Kaleruegos mieste. Prieš jo susilaukdama, motina vizijoje pamatė, kad savo iščiose išnešios šuniuką, kuris su liepsnojančiu deglu nasruose <...> atrodė uždegsiantis visą žemę. Tai turėjo reikšti, kad jos vaikas bus iškilus pamokslininkas, kuris, lodamas šventą išmintį, pažadins sielas, apsnūdusias nuodėmėje, taip pat skleis po pasaulį ugnį, kurią Viešpats Jėzus Kristus atėjo įžiebtį žemėje.²³

Šiame tekste šv. Dominyko motinos, pal. Joanos iš Azos, regėjimas vadinamas vizija. Kiek vėliau parašytoje Jokūbo Voraginiečio *Aukso legendoje* minimas sapnas²⁴. Pagal pal. Jordano amžininko šv. Alberto Didžiojo pasiūlytą regėjimų patirties hierarchiją, sapnas, kurio reikšmė parodoma patikimai interpretuojama metafora, priskiriamas trečiajai regėjimų patikimumo rūšiai. Tuo tarpu vizija iš karto pakyla iki devintojo hierarchijos laiptelio, nes dangiškas veikimas pakankamai stiprus, kad nemiegančiam žmogui atskleistų ateitį per pavidalus, pritaikomus jų reikšmei²⁵. Galbūt dėl to pal. Jordano tekste daug dėmesio skiriama vaizdiniui paaiškinti ir pabrėžiama jo sukurta galimybė pažinti šventajam numatytą misiją. Jos simboliu tapo šuo, nešantis deglą, – ilgainiui šis ženklas įsitvirtino kaip vienas iš pagrindinių atributų, komponuojamų šalia šv. Dominyko figūros, taip pat vienas iš pagrindinių Pamokslininkų ordino simbolių. Tačiau pats pasakojimas Lietuvoje nevirto vizijų žanro atvaizdams pasirenkama tema²⁶.

Panašiai ikonografijoje įsitvirtino dar vienas atributas, kurio šaltinis – pal. Jordano iš Saksonijos pasakojimas:

Net Dominyko vaikystėje Dievas, kuris iš anksto žino ateitį, malonėjo parodyti, kad iš šio vaiko galima tikėtis kažko nepaprasto. Vizijoje motina matė jį turint ant kaktos mėnulį, reiškiantį, kad jam buvo lemta būti šviesa pagonims, apšviesti tuos,

23 Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, 9.

24 „Prieš jam gimstant, motina per sapnus regėjo, kad iščiose nešioja šuniuką, kuris nasruose laiko degantį žibintėlį.“

25 Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai: antra knyga*, 64.

26 Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, 120.

27 Šv. Dominyko motinos vizija retai vaizduota ir kituose kraštuose. Viena iš populiariausių išimčių – J. Altarribos nupiešti ir Estebano Boix išgraviruoti paveikslėliai, išleisti Madride 1828 m., popiežiui Leonui XII paskelbus Joaną iš Azos palaimintąja. Juose šv. Dominyko motina vaizduojama užmigusi skaitydama prie stalo, o ją iš viršaus apšviečiančiuose spinduliuose matomas šuo, nešantis deglą; „Beata Juana de Aza, madre de Santo Domingo de Guzmán“, in *Todocoleccion*, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://en.todocoleccion.net/religious-art/beata-juana-aza-madre-santo-domingo-guzman-1828-ano-beatificacion-dominicos~x138867674#descripcion>.

kurie sėdi tamsoje ir mirties ūksmėje, kaip įrodė vėlesni įvykiai. <...> Jo krikšto motinai per krikštą atrodė, kad kūdikis Dominykas turėjo žvaigždę ant kaktos [...].²⁷

Pirmasis šv. Dominyko biografas sugrupavo pasakojimus apie du įvykius: dar vieną šventojo motinos viziją apie sūnaus kaktose pasirodžiusią mėnulį ir per krikštą kūdikio krikštamotės matytą žvaigždę jo kaktose. Pirmoje vizijoje kalbama apie dangaus šviesulį, atspindintį saulės šviesą, – taip pabrėžiama, kad šventasis neprilygsta Dievui, bet apaštalaudamas tik perduoda jo šviesą. Antroje vizijoje šviesos, įvardytos kaip žvaigždė kūdikio kaktose, pasirodymas siejamas su jo krikštu. Jokūbo Voraginečio tekste nebeminima šv. Dominyko motinos vizija, pasakojama tik apie krikštamotei pasirodžiusią žvaigždę, „apšvietusią visą pasaulį“²⁸. Humberto Romaniečio parašytoje *Didžiojoje šv. Dominyko legendoje* teigiama, kad šią viziją krikštamotė matė miegodama ir vėliau ją papasakojo kūdikio motinai²⁹. Nors pasakojimai apie regėjimą skyrėsi jau XIII a., juose minima žvaigždė tapo šv. Dominyko atributu, piešiamu virš jo galvos ar kaktos. Jis dažnai komponuotas ir Lietuvoje; ypač šis atributas išryškintas prie šv. Dominyko figūros Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos freskoje [2 il.]. Gali būti, kad žvaigždės virtimą ne tik šventojo, bet ir jo ordino simboliu lėmė dar vienas pal. Jordano užrašytas pasakojimas. Pasak jo, prieš šv. Dominykui ir šešiemis jo bendražygiams atvykstant pas Tulūzoje garsų teologijos magistrą ir paprašant leidimo lankyti jo paskaitas, magistras susapnavęs septynias žvaigždes, kurios „išaugo dydžiu ir spindesiu taip, kad apšvietė jo paties šalį ir visą pasaulį“³⁰.

Vienas iš regėjimų vaizdavimo šv. Dominyko ikonografijoje būdų – paversti pasakojimą simboliu. Taip pristatomi ankstyvuosiuose tekstuose apie šv. Dominyką aprašyti regėjimai vadinami tiek vizijomis, tiek sapnais. Juos siūlyta suprasti kaip pranašystes apie šventojo ateitį, jo misiją. Šv. Dominyko motinos vizija apie deglą nešantį šunį, krikštamotės regėta žvaigždė kūdikio kaktose, Tulūzos teologijos magistro sapnas apie septynias žvaigždes – pasakojimai, kurie tapo populiarūs pirmaisiais dešimtmečiais

27 Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, 13–14.

28 Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai: antra knyga*, 64.

29 Festa ir Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori: La vita, la santità, l'eredità*, 252.

30 Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, 45–46.

po šventojo mirties ir įsitvirtino ikonografijoje kaip pagrindiniai šv. Dominyko atributai ir Pamokslininkų ordino simboliai, bet ne vizijų atvaizdams pasirenkama tema.

Regėjimai, tapę ordino veiklą atspindinčiomis kompozicijomis

Kitas būdas vaizduoti sapnus ir vizijas šv. Dominyko ikonografijoje susijęs su pastangomis perteikti Pamokslininkų ordino veiklą per įkūrėjo gyvenimo įvykius. Vienas geriausių pavyzdžių – *Veikale apie Pamokslininkų ordino pradžią* atpasakojama šv. Petro ir Pauliaus vizija, šv. Dominyko regėta Romoje gavus popiežiaus patvirtinimą ordino veiklai³¹. Šis regėjimas tapo populiariu dailės siužetu dar XIII a., tačiau jo atvaizdų Vilniuje nerasta³². Kita kompozicija, simbolizuojančia ordino veiklą, tapo pasakojimas apie popiežiaus Inocento III sapną, regėtą 1215 m. šv. Dominykui atvykus į Laterano IV susirinkimą ir paprašius patvirtinti ordiną. Jis aprašytas apie 1255–1256 m. Humberto Romaniečio *Didžiojoje šv. Dominyko legendoje*³³ ir 1259–1266 m. atkartotas Jokūbo Voraginečio *Aukso legendoje*:

Kadangi aukščiausiasis kunigas buvo iš pradžių truputį tam nepalankus, tai vieną naktį tasai popiežius per sapną išvydo, jog netikėtai Laterano bažnyčiai ėmė grėsti baisus sugriuvimas. Kol jis žvelgė į tai virpėdamas, iš kitos pusės pasirodė Dominykas, Dievo žmogus, ir, pakišęs savo pečius, sulaukė visą tą besiruošiantį sugriūti statinį. Kai aukščiausiasis kunigas nubudo ir suprato regėjimą, linksmas patenkino Dievo žmogaus prašymą, paragino grįžti pas savo brolius, pasirinkti kokią nors pripažintą regulą, tada sugrįžti pas jį ir gauti pageidaujamą patvirtinimą.³⁴

Pal. Jordanas susitikimą su popiežiumi Inocentu III aprašė kitaip³⁵, neužsimindamas apie regėjimą, įterptą į vėlesnius tekstus. Vis dėlto pasakojimas apie sapną, išpėjusį popiežių apie Bažnyčiai gresiantį pavojų,

31 Ibid., 48–49.

32 Lietuvoje reta nuoroda į šią viziją buvo įkomponuota Žemaičių Kalvarijos Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje: Šv. Dominyko altoriuje abipus jo paveikslu stovėjo apaštalų šv. Petro ir šv. Pauliaus skulptūros, tačiau visi trys kūriniai sudegė per 1896 m. gaisrą; Dalia Vasiliūnienė, *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* (Vilnius: Aidai, 2010), 202–203.

33 Festa ir Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori: La vita, la santità, l'eredità*, 260–261.

34 Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai: antra knyga*, 67–68.

35 „Tas pats vyskupas [Fulkonas, Tulūzos vyskupas] pasiėmė brolių Dominyką ir jo bendražygį į susirinkimą, ir kartu jie paprašė Viešpaties popiežiaus Inocento patvirtinti brolių Dominyką ir jo bendražygius ordinu <...> Romos Sosto galva paragino brolių Dominyką grįžti pas

tapo gerai žinomas. Net imta konkuruoti dėl griūvančią Laterano baziliką išgelbėjusio žmogaus tapatybės: 1266 m. šv. Bonaventūros parengtame *Šv. Pranciškaus Asyžiečio gyvenime* įtrauktas pasakojimas apie šv. Pranciškaus kelionę pas popiežių, siekiant gauti regulos patvirtinimą (neminimas Tomo Čelaniečio 1228–1229 m. parašytoje pirmojoje biografijoje). Pasak šv. Bonaventūros, popiežius supratus:

kad vizija, kuri tuo metu buvo jam parodyta iš dangaus, bus išpildyta per Pranciškų. Nes sapne jis matė <...> begriūvančią Laterano baziliką, kai vargšas žmogelis, vidutinio ūgio ir nusižeminęs, parėmė ją savo paties nugara ir taip išgelbėjo nuo sugriuvimo.³⁶

Legenda apie Inocento III sapną tapo populiari tiek šv. Pranciškaus, tiek šv. Dominyko ikonografijoje. Pavyzdžiui, Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčios šiaurinės navos sienų tapybos cikle pa-vaizduotas šv. Pranciškus, remiantis bažnyčią kartu su dviem pranciškonais, taip išreiškiant Mažesniųjų brolių ordino vienybę dirbant Bažnyčios labui³⁷. Ilgainiui šv. Dominyką ir šv. Pranciškų pradėta vaizduoti kartu, taip Inocento III sapnas nutapytas Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios prieangio freskoje [1 il.]³⁸. Joje nesistengta parodyti susitikimo tarp dangiškosios ir žemiškosios sferos, kaip įprasta barokiniuose vizijų atvaizduose. Ši freska – simbolinis priminimas apie įvykį, konfliktą dėl vieno ar kito šventojo vaizdavimo popiežiaus sapne perkeičiantis į brolių Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių bendrystę išreiškiančią kompoziciją, kurioje šv. Dominykas ir šv. Pranciškus atlieka savo ordinų atstovų vaidmenį.

Viešpaties rūstybės permaldavimo vizija: XVI ir XVIII a. variantai

Jokūbo Voraginiečio parengtame *Aukso legendos* tekste, pristatančiame šv. Dominyką, įtrauktas pirmojoje biografijoje neminimas pasakojimas apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimą Laterano IV

savo brolius, po diskusijos su jais vieningai priėmus jau patvirtintą regulą, vyskupas turėtų paskirti jiems bažnyčią. Po to jis turėjo sugrįžti ir gauti popiežiaus patvirtinimą savo darbui.“ Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, 46–47.

³⁶ Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter III, 9–10.

³⁷ Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, 108.

³⁸ Klačūmienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, 94.

1.
Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Dominikas ir šv. Pranciškus remia Laterano baziliką, apie 1756–1770, freska Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios prieangyje, Kęstučio Stoškaus nuotrauka, 2021, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

Dream of Pope Innocent III: St Dominic and St Francis supporting the Lateran Basilica, ca 1756–1770, fresco in the vestibule of the Vilnius Church of the Holy Spirit, photo by Kęstutis Stoškus, 2021, digital archive of the Church Heritage Museum

susirinkime. Ši legenda įkvėpė pranciškonų ir dominikonų dailėje paplitusią abiejų šventųjų vaizdavimą kartu. Pirmoje pasakojimo dalyje aprašoma šv. Dominiko regėta vizija:

Vienas pranciškonas, daug laiko buvęs švento Pranciškaus bendražygiu, gausiems Pamokslininkų ordino broliams papasakojo štai ką. Kai šventas Dominikas Romoje atkakliai siekė gauti iš popiežiaus patvirtinimą savo ordinui, melddamasis naktį regėjimo metu išvydo Kristų. Viešpats buvo erdvėje, rankoje turėjo tris ietis ir buvo jomis užsimojęs prieš pasaulį. Veikiai prie Jo atsirado Motina ir paklausė, ką Jis ketinąs daryti. O Jis: „Štai, visas pasaulis yra pripildytas trijų ydų, būtent: puikybės, gašlumo ir godulio. Todėl aš jį ketinu sunaikinti šiomis trimis ietimis“. – Tada Mergelė, puolusi Jam į kojas, tarė: „Sūnau brangiausias, pasigailėk ir gailėstingumu

2.

Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas – Viešpaties rūstybės permaldautojai, XVI a. pr., Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyzičio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos dešinės freskos fragmentas, Daumanto Pilipavičiaus nuotrauka, 2011

St Francis and St Dominic, appeasers of the wrath of God, early 16th c., detail of the right-side fresco of the northern nave of the Vilnius Church of St Francis of Assisi and St Bernardine of Siena, photo by Daumantas Pilipavičius

suminkštink savą teisingumą! <...> Aš turiu ištikimą tarną ir atkaklų kovotoją, kuris pereis per visus pašalius, užkariaus pasaulį ir pajungs Tavo viešpatijai. Be to, jam į pagalbą aš duosiu kitą tarną, kuris panašiai kausis kartu su juo <...>“ – Tuomet Motina Kristui pristačiusi šventą Dominyką. Kristus jai taręs: „Tikrai geras ir atkaklus šis kovotojas! Jis rūpestingai darys tai, ką pasakei.“ – Tada ji pristačiusi ir šventą Pranciškų, o Kristus jį priėmęs lygiai taip, kaip ir pirmąjį.³⁹

Teigdamas, kad šv. Dominykas „melsdamasis naktį regėjimo metu išvydo Kristų“, teksto autorius pabrėžė įvykio skirtumą nuo sapno. Pagal šv. Alberto Didžiojo klasifikaciją, vizija, tiesiogiai atskleidžianti dangaus realybę, atsiduria regėjimo patirčių hierarchijos viršuje⁴⁰. Jos reikšmę papildė ir epizodo atomazga: *Aukso legendoje* rašoma, kad, kitą dieną sutikęs šv. Pranciškų, šv. Dominykas jį atpažino iš šio regėjimo, apsikabino ir

³⁹ Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai: antra knyga*, 69–70.

⁴⁰ Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, 120.

atpasakojo matytą viziją⁴¹. Regėjimas ne tik leidęs pamatyti dangiškąją tikrovę, bet ir gauti patvirtinimą abiejų šventųjų veiklai.

Vilniuje išliko du Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos atvaizdai: XVI a. pradžios freskoje bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčioje ir dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios skliauto freskoje, sukurtoje XVIII a. antroje pusėje. Abi kompozicijos labai skirtingos, todėl leidžia atpažinti ilgainiui įvykusius vizijų vaizdavimo pokyčius.

Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje viziją vaizduojanti kompozicija *Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas – Viešpaties rūstybės permaldautojai* nutapyta šiaurinėje navoje dešiniojo tarpsnio viršutiniame dešiniajame kampe [2 il.]. Kompozicijos centre pavaizduotos trys ietys, nukreiptos į besilinksminančių žmonių ratelį; įrašai prie jų nurodo nuodėmes, užtraukusias Dievo rūstybę. Kairėje pavaizduotas šv. Pranciškus, vilkintis rudu abitū, ir pilkai apsirengęs pranciškonas. Dešinėje – šv. Dominykas su žvaigžde virš galvos ir dominikonas šv. Petras Kankinys⁴². Freskoje nesimato Kristaus ar Švč. Mergelės Marijos figūrų; panašu, kad šiame vizijos pristatyme norėta atspindėti abiejų ordinų bendrystės temą. Šiame pranciškonų dailės pavyzdyje išliko seniausias žinomas šv. Dominyko atvaizdas Lietuvoje.

Freska, įkomponuota Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios skliaute šalia Šv. Dominyko altoriaus [3 il.], buvo sukurta apie 1756–1770 m.⁴³ Joje tiksliai sekama *Aukso legendoje* pateiktu vizijos aprašymu, akcentuojant nebe pranciškonų ir dominikonų vienybę, bet šv. Dominyko vaidmenį. Kairėje (kiek aukščiau už kitas figūras ir nuo jų atskirtas debesimis) pavaizduotas Kristus su kryžiumi, užsimojęs trimis strėlėmis. Centre – pasigailėjimo žmoniškai maldaujanti Švč. Mergelė Marija. Dešinėje nutapytas šv. Dominykas, stebintis dramatišką sceną ir metantis rožinio vėrinį link Žemės rutulio. Taip *Aukso legendos* pasakojimą papildoma nuoroda į vėlesnę legendą apie viziją, kurioje šv. Dominykas gavęs rožinį iš Švč. Mergelės Marijos.

Du vizijų pasakojimus jungianti kompozicija matoma ir freskos pirmavaizdyje – graviūroje iš kalendoriaus su šventųjų atvaizdais *Annus dierum Sanctorum* [4 il.], išleisto Augsburgėje XVIII a. viduryje⁴⁴. Analogiškas

41 Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai: antra knyga*, 70.

42 Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, 110–111.

43 Klajumienė, „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios“, 9.

44 Vienas iš graviūros pavyzdžių yra saugomas Trakų istorijos muziejuje. Už eksponato nuotrauką ir nuorodą į leidinį *Annus dierum Sanctorum* dėkoju Trakų istorijos muziejaus vyriausiajam fondų saugotojui Olegui Ševeliovui.

3.

Šv. Dominykas (Šv. Dominyko vizija), apie 1756–1770, freska Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios skliaute, Kęstučio Stoškaus nuotrauka, 2021, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

St Dominic (The vision of St Dominic), ca 1756–1770, fresco on the vault of the Vilnius Church of the Holy Spirit, photo by Kęstutis Stoškus, 2021, digital archive of the Church Heritage Museum

4.

Gottfried Bernhard Göz, Johann Baptist Klauber; Joseph Sebastian Klauber, *Šv. Dominykas*, Augsburgas, apie 1737–1742 (?), vario graviūra; popierius, 98 x 150 mm, Trakų istorijos muziejus, inv. Nr. TIM GEK 41585, Trakų istorijos muziejaus skaitmeninio archyvo nuotrauka

St Dominic, Augsburg, ca 1737–1742 (?), copper engraving, paper, Trakai History Museum

graviūras pavyko rasti dviejuose leidiniuose: Gottfriedo Bernhardo Gözo, Johanno Baptisto Klauberio ir Josepho Sebastiano Klauberio parengtame *Annus dierum Sanctorum* pirmajame tome⁴⁵ ir tik brolių Klauberių išleisto graviūrų rinkinio *Annus dierum Sanctorum delectabar per singulos dies* antrajame tome⁴⁶. Abu leidiniai bibliotekų aprašuose datuojami 1750 m., nors pirmasis turėjo pasirodyti apie 1737–1742 m., kai dailininkas ir graveris Gözas⁴⁷ bendradarbiavo su Klauberių šeima, o antrasis – po 1742 m., kai broliai Klauberiai⁴⁸ liko dviese tęsti savo leidybos verslą ir naujiems kalendoriaus leidimams galėjo naudoti jau turimas graviūras. Dalia Klajumienė yra pastebėjusi Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno koridoriaus freskų sąsajas su brolių Klauberių raizinių ciklu, parengtu bendradarbiaujant su jėzuitu Uldaricu Probstu, kurio parinkti simboliai ir moto iš Šventojo Rašto buvo atkartoti vilnietiškaime tapybos cikle⁴⁹. Todėl galima teigti, kad kuris nors iš šventųjų kalendoriaus *Annus dierum Sanctorum* variantų galėjo pasiekti Šventosios Dvasios bažnyčios dailininkų rankas, o Augsburgio graverius brolius Klauberius (kartu su Gözu, nes raizinio autorius nenurodytas) galima vadinti ir freskos *Šv. Dominyko vizija* pirmavaizdžio autoriais.

45 [Gottfried Bernhard Göz, Johann Baptist Klauber, Joseph Sebastian Klauber], *Annus dierum Sanctorum*, t. 1, ([Augsburgas]: Göz et Klauber, 1750), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., https://books.google.lt/books?id=FLArxg-Va48C&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

46 [Johann Baptist Klauber, Joseph Sebastian Klauber], *Annus dierum Sanctorum delectabar per singulos dies*, t. 2 (Johann Baptist Klauber, Maison Saint-Louis, 1750), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://books.google.lt/books?id=eAvyIpxie3UC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>.

47 Gottfriedas Bernhardas Gözas (1708–1774) gimė Velehrade (dab. Čekija), studijavo jėzuitų mokykloje Uherske Hradištěje ir tapo dailininko Franzo Gregoro Ignazo Ecksteino (apie 1689–1741) mokiniu. Apie 1730 m. įsikūrė Augsburgėje, kur mokėsi graverio amato pas Johanną Georą Bergmüllerį (1688–1762). 1737 m. su Klauberių šeima įkūrė katalikišką meno kūrinių leidyklą, ruošė ir leido graviūras. Po penkerių metų įsteigė savo graviūrų ir leidybos verslą, išrado tipografinį prietaisą, leidusį kurti spalvotus, tapybą primenančius vario raizinius. Nuo 1739 iki 1766 m. tapė freskas, jo kūriniai papuošė Meersburgo Naujųjų rūmų koplyčią, Ostracho (Habsthal) dominikonų vienuolyną, Konstancos diakoniją, Birnau Šv. Mergelės Marijos baziliką, Regensburgo Šv. Kasijano bažnyčią. 1744 m. jam suteiktas Šventosios Romos Imperijos imperatoriškojo dvaro dailininko titulas.

Gerhard Woeckel, „Göz, Gotfried Bernhard“, in *Neue Deutsche Biographie* (Berlin: Duncker & Humblot, 1964), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016322/images/index.html?seite=600>; „Die Biographie von Gottfried Bernhard Göz“, *Gedenkdaten der Fuggerstadt Augsburg*, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <http://www.augsburger-gedenktage.de/Gedenken/Goetz.htm>.

48 Josephas Sebastianas Klauberis (1710–1768) mokėsi graverio ir leidėjo amato Augsburgėje pas Melchiorą Reinaį ir Prahoje pas Antoniną Birkhardtą (1677–1748). Nuo XVIII a. 4 deš. dirbo kartu su jaunesniu broliu, graveriu, braižytoju ir meno kūrinių leidėju Johannu Baptistu Klauberiu (1712 – apie 1787). Broliai Klauberiai buvo Tryro arkivyskupo ir kurfiursto dvaro graveriai, daugiausia kūrė šventųjų atvaizdus gamykliniu būdu.

„Klauber“, in *de-academic: Academic dictionaries and encyclopedias*, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://de-academic.com/dic.nsf/dewiki/772534>.

49 Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, 159–160.

Freskoje atsisakyta įrašų, kurie graviūroje papildo atvaizdą ir susieja viduramžių legendą su Senojo Testamento pasakojimais. Tekstas raižinio viršuje⁵⁰ nurodo pasakojimą iš Pirmosios Karalių knygos: karaliu mi tapus Saliamonui, jo brolis Adonijas prašė Saliamono motinos Batšebos užtarimo. Nuėjusi pas sūnų, Batšeba buvo pasodinta karaliaus dešinėje ir išsakė Adonijo prašymą. Saliamono citata, išreiškianti pagarbą motinai ir pažadą išklausti, ko ji prašo, turėjo priminti *Aukso legendos* pasakojimą apie Jėzų, išgirdusį Švč. Mergelės Marijos maldavimą ir sutramdžiusį pyktį dėl žmonijos nuodėmių. Įrašas apačioje⁵¹ primena šv. Dominyko vaidmenį legendoje. Tai nuoroda į pranašo Ezechielio knygos pasakojimą apie Viešpaties sprendimą nubausti Jeruzalę už įsakymų nesilaikymą. Raižinyje praleistas sakinio galas, taip pristatant šv. Dominyką kaip Viešpaties ieškotą ir surastą žmonijos užtarėją⁵².

Freskos kompozicija redukuota atsisakant nemažai elementų greičiausiai XIX–XX a. atnaujinimų ir restauracijos metu. Švč. Mergelės Marijos galvą turėjo puošti žvaigždžių vainikas, matomas graviūroje, – toje freskos vietoje galima įžiūrėti neryškią lenktą liniją. Keletas dėmių šalia šv. Dominyko kojų galėjo vaizduoti šunį su deglu, matomą raižinyje. Virš šv. Dominyko ir į kairę nuo Jėzaus Kristaus figūros žiūrimos išblukusios angelų galvutės, graviūroje sustiprinančios vizijos įspūdį. Supaprastinti rokokinės architektūros elementai, gerai matoma tik viena voliuta (antrosios fragmentą galima įžiūrėti atvaizdo dešinėje), nebelikę skirtumo tarp tvirto pagrindo, ant kurio klūpi šventasis pirmavaizdyje, ir vizijų kompozicijoms

50 Lotynų k.: *Pete, Mater mea: neque enim fas est ut avertam faciem tuam*. 3 Reg 2.

Vertimas į lietuvių k.: „Prašyk, mano motina, – tarė jai karalius, – nes aš tavęs neatstumsiu“ (1 Kar 2, 21).

Šv. Jeronimo *Vulgatos* vertime Pirmoji Karalių knyga vadinta Trečiaja, nes prieš ją esančios Samuelio knygos buvo vadinamos Pirmąja ir Antrąja Karalių knygomis.

Šventasis Raštas. Senasis Testamentas, vertė Antanas Rubšys (Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija: LVK leidykla „Katalikų pasaulis“, 1998), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_1%20Kar_2.

51 Lotynų k.: *Quaesivi de eis virum, qui interponeret sepe, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam*. Ezech. 22.

Vertimas į lietuvių k.: „Ieškojau tarp jų žmogaus, kuris atstatytų sieną ir stotųsi spragoje už šalį, kad jos nesunaikintčiau, [bet neradau nė vieno]“ (Ez 22, 30).

Šventasis Raštas. Senasis Testamentas, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <http://biblija.lt/index.aspx?cmp=find&str=Ez%2022&doc=BiblijaRKK1998>.

52 Kiti graviūros įrašai atlieka technines funkcijas: viršuje nurodytas šv. Dominyko minėjimas rugpjūčio 4 d. (4. Aug. kairėje ir S. *Dominicus* dešinėje), o raidės C.P.S.C.M. (*Cum Privilegio Sacrae Caesaris Majestatis*) apatiniame kairiajame kampe patvirtina, kad brolių Klauberių leidykla buvo saugoma nuo neautorizuotų perspausdinimų karališkąja privilegija.

būdingų debesų, į skirtingą aukštį pakėlusių Švč. Mergelės Marijos ir Jėzaus figūras. Todėl graviūra leidžia geriau suprasti, ką norėta pavaizduoti freskoje.

Kūrinio įkomponavimas bendroje bažnyčios ikonografijoje išryškina atvaizdo išskirtinumą. Freskai parinkta vieta šalia Šv. Dominyko altoriaus, kurio paveikslas perteikia pasakojimą apie atvaizdą, stebuklingai įteiktą Soriano vienuolyno dominikonams pačios Švč. Mergelės Marijos. Skliauto freska, remiantis *Aukso legendos* pasakojimu, paaiškina, kad šv. Dominykas nusipelnė tokios garbės tapdamas Dievo tarno pavyzdžiu žmonijai. Freskos pirmame plane šv. Dominykas tiesia rožinio vėrinį link Žemės rutulio tarsi įrankį, galintį padėti žmonijai išsigelbėti. Toks rožinio maldos reikšmės išryškinimas atitinka Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno dekoru ikonografijoje akcentuojamą temą⁵³.

Lyginant Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardinio Sieniečio ir dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčiose nutapytas freskas, perteikiančias pasakojimą apie Dievo rūstybės permaldavimą, išryškėja akivaizdūs skirtumai. Pirmuoju atveju siekta pristatyti pranciškonų ir dominikonų vienybę tarnaujant Bažnyčiai; Šventosios Dvasios bažnyčios ikonografinėje programoje ši tema buvo išreikšta prieangio freskose, vaizduojančiose popiežiaus Inocento III sapną ir šv. Dominyko susitikimą su šv. Pranciškumi. Tuo tarpu skliauto freska sutelkia žiūrovo dėmesį į patį šv. Dominyką, susiedama jo vaidmenį vizijos aprašyme iš *Aukso legendos* su vėliau jam priskirtu rožinio maldos kūrėjo vaidmeniu. Skirtingas legendos interpretacijas papildė XVI a. pradžioje ir XVIII a. viduryje sukurtų atvaizdų komponavimo pokyčiai: stilizuotas, statiškas šventųjų figūras, išdėstytas abipus mažesniu masteliu pavaizduotų pasauliečių ratelio ir link jo nukreiptų Dievo rūstybės strėlių, pakeitė vėlyvojo baroko ekspresija trykštantis vizijos momentas su strėlėmis užsimojusiu Kristumi, jo gailėstingumo maldaujančia Dievo Motina ir šv. Dominyku, metančių paskutinį „gelbėjimo ratą“ pasauliui.

⁵³ Klajumienė. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, 130; Klajumienė, „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios“, 10.

Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai: nuo adoranto iki vizijos veikėjo

Legenda apie šv. Dominyko viziją, kurios metu jis gavęs rožinio vėrinį iš Švč. Mergelės Marijos, paplito XV a. antroje pusėje. Pirmieji jos patikimumu suabejojo bolandistai, belgai jėzuitai, 1643 m. pradėję leisti šventųjų ir palaimintųjų gyvenimų rinkinį *Šventųjų darbai* (*Acta Sanctorum*), nes šis pasakojimas neminimas nei kanonizacijos proceso liudininukų parodymuose, nei ankstyvuosiuose šventojo gyvenimo aprašymuose⁵⁴. Viduramžiais neraštingi vienuoliai vietoj psalmių kartodavo *Tėve mūsų* ar *Sveika, Marija* maldas, sujungtas į tris dalis po penkiasdešimt⁵⁵. Apie 1435–1445 m. kartūzas šv. Dominykas iš Prūsijos⁵⁶ pasiūlė meditacijas apmąstant Jėzaus gyvenimą pagal penkiolika Šventojo Rašto ištraukų, po kiekvienos kartojant dešimt *Sveika, Marija* maldų⁵⁷. Tarp kartūzų ir benediktinų išpopuliarėjusį maldos būdą perėmė dominikonas Alanas de Rupe⁵⁸, kuris sumaišė savo ordino įkūrėją šv. Dominyką su jo bendravardžiu⁵⁹.

54 „St. Dominic and the Rosary“, *Dominican Friars Province of St Joseph*, paskelbta 2013 m. rugsėjo 10 d., <https://opeast.org/2013/09/st-dominic-and-the-rosary/>.

55 Herbert Thurston and Andrew Shipman, „The Rosary“, in *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 13 (New York: Robert Appleton Company, 1912), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://www.newadvent.org/cathen/13184b.htm>.

56 Šv. Dominykas iš Prūsijos (1382–1460) gimė dab. Lenkijoje, studijavo Krokuvos universitete. 1409 m. įstojo į kartūzų Šv. Albano vienuolyną netoli Tryro (dab. Vokietijoje). Parašė 17 traktatų; Kristaus ir Švč. Mergelės Marijos gyvenimo slėpinių apmąstymų praktiką skleidė kartūzų ordine ir tarp pasauliečių.

Ambrose Mougel, „Dominic of Prussia“, in *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 5 (New York: Robert Appleton Company, 1909), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <https://www.newadvent.org/cathen/05112b.htm>.

57 Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, 37–40.

58 Alanas de Rupe gimė Bretanėje, Prancūzijoje, įstojo į dominikonų vienuolyną Dinane. Baigė filosofijos ir teologijos studijas Paryžiuje, dėstė Paryžiuje, Lilyje, Duė, Gente, Zvolėje. Gyvenimo pabaigoje rašė, kad septynerius metus nuo 1457 m. patyrė dvasinius išbandymus, galiausiai bandė nusižudyti, tačiau lemiama akimirka jį sulaukė Švč. Mergelė Marija. Nusprendęs palikti ordiną ir susirgęs patyrė antrą apsiareiškimą: Dievo Motina jį pagydziusi. Trečią kartą Švč. Mergelė Marija davusi penkiolika pažadų tiems, kurie meldžiasi rožinį, ir liepusi Alanui skelbti, ką jis matęs ir girdėjęs. 1475 m. rugsėjo 8 d., per Švč. Mergelės Marijos Gimimo šventę, mirė Zvolėje (dab. Nyderlandai) apsuptas brolių, kurie jį laikė palaimintuoju. Po mirties oficialiai beatifikuotas nebuvo.

Pina Baglioni, „The fifteen Promises of the Holy Rosary“, *30Days*, nr. 09-2007, žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., http://www.30giorni.it/articoli_id_15592_13.htm.

John McNicholas, „Alanus de Rupe“, in *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 1 (New York: Robert Appleton Company, 1907), žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d., <http://www.newadvent.org/cathen/01246a.htm>.

59 Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“,

1475 m. Alanas de Rupe aprašė 1464–1465 m. regėtus apreiškimus. Vienas iš jų – vizija, kurią neva matęs pamokslavimo katarams išsekindas šv. Dominykas:

Dangaus Karalienė priartėjo prie mokinio <...> ir pakėlė jį. Ją lydėjo kitos trys karalienės, <...> panašios išvaizda ir apranga <...>; kiekvieną iš jų supo penkiasdešimt mergelių <...>. Švenčiausioji Mergelė jam tarė: „Dominykai, <...>, kadangi narsiai koveisi su tikėjimo priešais, <...> štai aš pati esu čia padėti tau <...> Taigi dabar imk šį rožinį ir nuolat jį skelbk <...> ir tikėk, netrukus pamatysi didžiausius dieviškosios galios stebuklus.⁶⁰

Alano de Rupe aprašytas regėjimas pretendavo būti dangaus realybę atskleidžiančia vizija: atsakydama į šventojo pagalbos šauksmą, Dievo Motina jį aplanko ir sustiprina, be to, pristato rožinio dalis simbolizuojančias „karalienes“ ir „mergeles“, kurių skaičius atitinka kartojamų *Sveika, Marija* maldų skaičių. Pagal šv. Alberto Didžiojo klasifikaciją, tokia vizija užimtų aukščiausią vietą regėjimo patirčių hierarchijoje⁶¹, tačiau šis ir kiti Alano de Rupe skelbti vaizdiniai kėlė abejonių dar jo amžininkams⁶². Vis dėlto šio dominikono veikla lėmė rožinio populiarumą ir siejimą su Pamokslininkų ordinu. Nuo 1464 m. jis platino „Marijos psalmynu“ vadinamą maldą, o 1470 m. Duė, Prancūzijoje, įkūrė Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus ir Mergelės Marijos psalmyno broliją (*Confratria Psalterii D. N. Jesu Christi et Mariae Virginis*)⁶³. Jo pasekėjai 1474 m. Frankfurte įrengė pirmąjį Rožinio brolijos altorių⁶⁴, po metų – broliją Kelne⁶⁵. Rožinio atsiradimą tapo įprasta sieti su brolijas globojusiais dominikonais ir jų ordino įkūrėju. Maldos reikšmę ypač padidino po 1571 m. laimėto Lepanto mūšio dominikono popiežiaus šv. Pijaus V paskelbta Pergalės Dievo Motinos šventė, vėliau pervadinta Rožinio Švč. Mergelės Marijos vardu⁶⁶.

60 Rupe O.P., *Il Santissimo Rosario: il Salterio di Gesù e di Maria*, Vol. II: *Opere complete del Beato Alano della Rupe*, Libro II: *Storia, rivelazioni e visioni del SS. Rosario*, 507–515.

61 Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, 120.

62 Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“,

41.

63 Ibid.

64 Baglioni, „The fifteen Promises of the Holy Rosary“, *30Days*, nr. 09-2007.

65 Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, 164.

66 Reginald Martin O.P., „The Battle of Lepanto and the Holy Rosary“, *Dominican Friars Province of the Most Holy Name of Jesus*, paskelbta 2018 m. spalio 3 d., <https://opwest.org/lepanto/>.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) rožinio maldos sklaida vyko per brolijas, kurios steigėsi nuo XVI a.⁶⁷ Seniausi žinomi Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai dabartinėje Lietuvos teritorijoje išliko iš XVII a., šiam laikotarpiui priskiriami Vievio, Vandžiogalos, Užuguoščio, Simno, Veliunos bažnyčiose esantys paveikslai. Dominikono Waleriano Andrzejowicziaus (1574–1635) parengtoje knygelėje *Rožių sodas (Ogród rożany)* taisyklės, reglamentuojančios LDK rožinio brolių veiklą, numatė, kad brolijos turi turėti savo koplyčią arba bent vieną altorių. Jų paveiksluose rekomenduota vaizduoti Švč. Mergelę Mariją su penkiolika rožinio slėpinių, o po jais – šv. Dominyką, imantį vėrinius ir dalijantį juos žemiau klūpintiems įvairių luomų atstovams⁶⁸. Paveikslai turėjo perteikti ne viziją, bet maldos reikšmę – Dievo Motinos pagalbą žmonijai, perduodamą per šv. Dominyką. Kartu buvo pabrėžiama figūrų hierarchija: Švč. Mergelės Marijos ir jos adorantų, šventojo ir luomų atstovų, atvaizdai komponuoti skirtinguose lygmenyse⁶⁹.

Rožinio gavimo siužetas Lietuvoje tapo dažniausiu šv. Dominyko atvaizdų tipu, tačiau jo pobūdis keitėsi: simbolinės ordino įkūrėjo figūros komponavimą Rožinio Švč. Mergelės Marijos paveiksluose vėlyvojo baroko epochoje papildė dramatiški „čia ir dabar“ vykstančios vizijos atvaizdai. Keli šį pokytį liudijantys kūriniai priklausė Vilniaus dominikonų vienuolynų bažnyčioms.

1. Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei

Kaip yra pastebėjusi Vasiliauskienė, Vilniaus–Gardino regione paplito Rožinio Švč. Mergelės Marijos paveikslai su dviem adorantais

67 Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, 162.

68 Ibid., 164.

69 Panašia kompozicija pasižymi Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atvaizdai, kuriuose Dievo Motina vaizduojama teikianti škaplierių karmelitui šv. Simonui Stokui. Kartais abu ikonografiniai tipai jungti vaizduojant šv. Dominyką, gaunantį rožinį, o šv. Simoną Stoką – škaplierių (Lietuvoje tokie atvaizdai išliko Rodūnios, Pavoverės bažnyčiose, Alantos ir Trakų bažnyčių procesijų altorėliuose). Šventųjų ir virš jų iškilusios Švč. Mergelės Marijos figūros tiek škaplieriaus, tiek rožinio įteikimo scenose komponuotos pagal kanoninę *Sacra Conversazione* prototipą. Vasiliauskienė, „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a.“, 173–175. Apie šventųjų figūrų komponavimą išreiškiant Dievo Motinos globą žmonijai *Mater Misericordiae* ikonografiniuose tipuose, potipiuose ir jų deriniuose (Švč. Mergelės Marijos Maloningosios, Škaplierinės, Sopulingosios, Nekaltojo Prasidėjimo) taip pat žr. Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Po gailestingosios Dievo Motinos skraiste: pilietinis sakralinio vaizdinio aspektas“, *Kultūrologija* (2002), t. 9, 94–109.

5.

Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei, 1716, buvęs Vilniaus Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus paveikslas, Žvėryno Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia, Kęstučio Stoškaus nuotrauka, 2021, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

St Dominic and St Catherine of Siena Receiving the Rosary, 1716, former painting of the altar of Our Lady of the Rosary in the Vilnius Church of St Philip and St Jacob, Žvėrynas Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary, photo by Kęstutis Stoškus, 2021, digital archive of the Church Heritage Museum

dominikonais: ordino įkūrėju šv. Dominyku ir šv. Kotryna Sieniete⁷⁰. Vėliausiai tokiai ikonografinėi tradicijai susiformuoti nemažą įtaką padarė šv. Kotrynos Sienietės kanonizacija 1461 m., vos devyneriais metais anksčiau, nei pradėjo steigtis pirmosios rožinio brolijos.

Vienas iš rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei ikonografinio tipo pavyzdžių – Rožinio brolijos altoriaus paveikslas iš dominikonų Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo bažnyčios Lukiškėse⁷¹ [5 il.]. Šiame

⁷⁰ Vasiliauskienė, „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a.“, 163.

⁷¹ Paveikslas buvo pritaikytas 1764–1767 m. įrengtam mūriniam altoriui, o 1948 m. atiduotas Žvėryno Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčiai. 1972–1976 m., kūrinių restauruojant Ermitažo specialistams, aptikti po aptaisu buvę inicialai *D. S.* ir 1716 m. data. Po restauracijos dingo aptaisas, minėtas 1697–1727 m. inventorių knygoje ir dar matomas 1971 m. nuotraukoje. Paveikslas pakabintas Žvėryno bažnyčios presbiterijoje.

Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas, 70, 73, 75, 78.

kūrinyje ant laiptelio klūpintis šv. Dominykas ima rožinį iš Švč. Mergelės Marijos. Šv. Kotryna Sienietė žvelgia į gautą vėrinį, dar vieną jai tiesia Kūdikelis Jėzus. Pakyla, ant kurios soste sėdi Dievo Motina su Kūdikiu, iškelia juos virš šventųjų. Užrašas ant pakylos – „Švenčiausiojo Rožinio Karaliene, melski už mus“ (lot. *Regina S[ac]r[ati]s[is]mi Rosarii ora pro nobis*) – eilutė iš Švč. Mergelės Marijos litanijos. Dievo Motina nutapyta su dvylikos žvaigždžių vainiku, dešine koja pamynusi puse mėnulį. Viena ranka ji laiko Kūdikelį Jėzų, turintį rožę su geltonu, rožiniu ir baltu žiedeliais. Šios spalvos, pakartotos žieduose ant lėkštės, laikomos angelo, Alano de Rupe vizijoje priskiriamos Dievo Motiną lydintiems „karalienėms“ ir simbolizuoja tris rožinio dalis: Džiaugsmo, Kančios ir Garbės. Kitas angelas karūnuoja Švč. Mergelę Mariją kaip Rožinio Karalienę. Pakelta žalia draperija teatrališkai kuria žiūrovui atveriamas anapusbės įspūdį. Paveiksle galima išvelgti tipiškus barokinius vizijų reprezentacijos bruožus: atskirti dangiškosios ir žemiškosios realybės lygmenys⁷², o figūrų išraiškingumas leidžia žiūrovui įsijausti į paveikslo veiksmą ir pajauti šventųjų patirtą malonę⁷³.

Kūrinyje galimai tapo pirmavaizdžiu 1771 m. Vilniuje nutapytam procesijų altorėlio paveiksliui [6 il.]. Altorėlis priklausė Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios rožinio brolijai, kuri išlaikė du altorius (Švč. Jėzaus Vardo ir Rožinio Švč. Mergelės Marijos). Dvipusiam paveiksle įkomponuoti jų pavadinimus atitinkantys atvaizdai: Kūdikelis Jėzus virš monogramos IHS ir rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei scena⁷⁴. Nors altorėlyje atvaizdas supaprastintas, centrinė paveikslo kompozicija išliko panaši. Soste ant pakylos sėdi Dievo Motina su karūna, panašia į priklausiusią Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios paveikslo aptaisui. Dešine ranka ji tiesia rožinį šv. Dominykui, Kūdikelis Jėzus – šv. Kotrynai Sienietei. Abiejų šventųjų figūrų padėtis tokia pati, tik šv. Dominykui virš galvos nupiešta žvaigždė, o šuo su deglu iškeltas į pirmą planą. Fone nupiešta dar viena kolona, o žalia draperiją paveikslo viršuje užstoja debesys su dviem angelais, beriančiais rožių žiedus.

Ir altoriaus paveikslą, ir brolijos altorėlio atvaizdą galima priskirti kanoninei rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei schemai. Šio ikonografinio tipo kompoziciją pasiūlė Giovanni Battista Salvi da

72 Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, 27–28, 80.

73 Ibid., 25–26.

74 *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, 64.

6. Procesijų altorėlis su paveikslu *Rožinio Švč. Mergelės Marija (su šv. Dominyku ir šv. Kotryna Sieniete)*, kitoje pusėje – paveikslas *Švč. Jėzaus Vardas*, paveikslai – Vilnius, 1771, altorėlis – Vilnius, 1819–1830, Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia, Bažnytinio paveldo muziejus, Arūno Baltėno nuotrauka, 2013, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

Procession altar with the painting *Our Lady of the Rosary (with St Dominic and St Catherine of Siena)*, on the verso – picture *The Most Holy Name of Jesus*, paintings – Vilnius, 1771, altar – Vilnius, 1819–1830, Vilnius Church of the Holy Spirit, Church Heritage Museum, photo by Arūnas Baltėnas, 2013, digital archive of the Church Heritage Museum

Sassoferrato 1683 m. nutapytame Rožinio Dievo Motinos paveiksle, esančiame dominikonų Šv. Sabinos bažnyčioje Romoje. Schema išplito XVII–XVIII a. dailėje⁷⁵. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios paveiksle Sassoferrato kūrinį primena ir šventųjų figūrų vaizdavimas, ypač šv. Dominyko ir šv. Kotrynos Sienietės kūno padėtis, gestai, žvilgsniai, panaši reakcija į susitikimą su Dievo Motina ir Kūdikieliu Jėzumi. Tačiau vilnietiškame variante stengiasi perteikti aktyvesnę vizijos veiksmą. Taip siužeto ikonografijos raidoje imta tolti nuo statiškos Dievo Motiną su Kūdikieliu Jėzumi gerbiančių adrantų kompozicijos ir artėti prie vizijos kaip dinamiško vyksmo, emociškai intensyvaus susitikimo vaizdavimo.

75 Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, 169.

2. Šv. Dominyko vizijos variantai Vilniuje

Aptartuose rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei paveiksluose priartėta prie barokiniams vizijų atvaizdams būdingos raiškos, bandymo sukurti išpūdį, kad žiūrovas betarpiškai stebi stebuklingą įvykį. Vis dėlto šio ikonografinio tipo kompozicija pabrėžia momento antgamtiškumą: abu šventieji nebuvo amžininkai, jie atlieka dominikonų ir žmonijos atstovų vaidmenį gerbiant Dievo Motiną su Kūdikėliu Jėzumi ir priimant jų dovanas. Kita logika pasižymi Šv. Dominyko vizija vadinamas Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdų tipas, susiformavęs Europoje XVI–XVII a. sandūroje ir paplitęs LDK dailėje XVII–XVIII a.⁷⁶ Jame šventasis yra nebe adorantas, bet susitikime su Dievo Motina dalyvaujantis regėtojas, kurio vizija pristatoma paveikslu žiūrovams. Viena vertus, šio tipo atvaizduose sekama legendinės rožinio gavimo vizijos aprašymais. Kita vertus, remiantis barokinės vizijų raiškos taisyklėmis, stengiamasi pasakojimą pavaizduoti kaip tikrą susitikimą.

Šv. Dominyko vizijos tipui atstovauja Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčios rožinio brolijos procesijų vėliavos paveikslas [7 il.]. Manoma, nutapytas dar XVII a.⁷⁷, veikiausiai XIX a. jis buvo pertapytas, irėmintas ir papuoštas aptaisu. Andrzejowicziaus knygoje *Rožių sodas* numatyta rožinio atributika puošti brolijoms priklausančius taikomiosios paskirties daiktus, pavyzdžiui, vėliavas, ant kurių reikėjo vaizduoti Švč. Mergelę Mariją⁷⁸. Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčios paveikslas atspindi šią tradiciją. Kiek žemiau už soste sėdinčią Dievo Motiną pavaizduotas iš jos rankų rožinio vėrinį imantis šv. Dominykas. Kūdikėlis Jėzus tiesia rožinį į kairįjį kampa, kuris paliktas tuščias, tarsi jame būtų galima patalpinti patį paveikslu stebėtoją ir taip jį įtraukti į vizijos veiksmą.

Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų vienuolyno procesijų galerijos skliaute apie 1756–1770 m. nutapyta freska, pradedanti rožinio slėpinių ciklą, galimai sukurta dailininko Motiejaus Sluščianskio (Sluszcanski)⁷⁹ [8 il.]. Jos kompozicijoje galima pastebėti Stoichitos aprašytą kontrastą tarp tolimos vizijos ir aiškaus, perspektyva pagrįsto matymo⁸⁰. Kolonos ir

⁷⁶ Ibid., 165–166.

⁷⁷ Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas. Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia“.

⁷⁸ Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, 164.

⁷⁹ Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, 94.

⁸⁰ Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, 89.

7.
Rožinio Švč. Mergelė Marija (su šv. Dominyku), XVII a. (?), pertapytas XIX a. (?), buvęs procesijų vėliavos paveikslas, Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia, Gedo Čiuželio nuotrauka, 2021, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

Our Lady of the Rosary (with St Dominic), 17th c. (?), repainted in the 19th c. (?), former painting on a procession flag, Vilnius Kalvarijos Church of the Discovery of the Holy Cross, photo by Gedas Čiuželis, 2021, digital archive of the Church Heritage Museum

8.
Šv. Dominyko vizija, apie 1756–1770, freska Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno pirmojo aukšto procesijų galerijos skliaute, Kęstučio Stoškaus nuotrauka, 2021, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

Vision of St Dominic, ca 1756–1770, fresco on the vault of the ground-floor procession gallery the Vilnius Convent of the Holy Spirit, photo by Kęstutis Stoškus, 2021, digital archive of the Church Heritage Museum

laiptai, ant kurių klūpi šventasis, vaizduojami pagal perspektyvos dėsnius; iš debesų išlindusios Švč. Mergelės Marijos ir Kūdikelio Jėzaus pusfigūrės ir angelų galvutės – mažesniu masteliu, nutolusios. Kaip būdinga XVIII a. Šv. *Dominyko vizijos* atvaizdams, kūrinyje įterptas angelas „padėjėjas“⁸¹ – susitikimo tarpininkas, laikantis ant lapo nupieštą rožinį su geltonų, rožinių ir baltų žiedų vainikais. Šv. Dominykas, pridėjęs kairę ranką prie širdies, o dešinę ištiesęs, žvelgia į Švč. Mergelę Mariją su Kūdikieliu Jėzumi. Taip šventojo kūnas išreiškia ir bendravimo su Šventybe patirtį, ir jos perteikimą žiūrovui⁸².

Šventosios Dvasios bažnyčios Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriuje įkomponuoti du Šv. *Dominyko vizijos* atvaizdai [9 il.]. Abiejuose XVIII a. antros pusės kūriniuose dangiškoji ir žemiškoji sferos atskirtos. Antrojo tarpsnio lipdinyje, sukurtame Pranciškaus Ignoto Hoferio (Hoffer)⁸³, šv. Dominykas vaizduojamas klūpintis žemiau nei ant debesies sėdinti Švč. Mergelė Marija. Dešinė ranka ji tiesia rožinio vėrinį, tačiau Dievo Motinos žvilgsnis nusuktas į kitą pusę, į šventąjį žvelgia tik Kūdikelis Jėzus. Altoriaus paveiksle santykis tarp stebuklingo įvykio veikėjų kitoks; pasak Vasiliauskienės, šiame kūrinyje rožinio įteikimo scena „sukomponuota tarsi švelnus Motinos ir Kūdikio žaidimo momentas“, o šv. Dominyką su jais sieja glaudus ryšys⁸⁴. Vizijos dangiškumo išpūdį sustiprina sceną supantys debesys ir tarp jų nutapytos angelų galvutės, nors apačioje sėdintys angeliukai, žaidžiantys su rožinio vėriniais ir rožių žiedais⁸⁵, dar kartą parodo dangiškosios ir žemiškosios sferų susitikimą. Dangiškųjų būtybių apsupto šv. Dominyko figūra perteikia dievišką malonę patyrusio žmogaus vidinę būseną, o tai vizijų paveiksluose turėjo padėti pristatyti šventąjį kaip dvasinį palydovą tikintiesiems⁸⁶.

Šv. *Dominyko vizijos* ikonografinio tipo atvaizdai atskleidžia, kaip vėlyva legenda apie rožinio įteikimą šv. Dominykui baroko meno vaizdinėmis priemonėmis buvo paversta įtaigia vizijos scena. Rožinio Dievo Motinos, teikiančios vėrinius šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei, atvaizdai pabrėžė skirtingu metu gyvenusių šventųjų vizijos nerealumą. Tačiau, nors

81 Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, 166.

82 Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, 197.

83 Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, 91.

84 Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, 167.

85 Ibid.

86 Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, 26.

9.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios Rožinio Šv. Mergelės Marijos altorius, apačioje – paveikslas Šv. Dominyko vizija, XVIII a. II pusė, viršuje – lipdinys Šv. Dominyko vizija, Pranciškus Ignotas Hoferis, XVIII a. II pusė, Kęstučio Stoškaus nuotrauka, 2021, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

Altar of Our Lady of the Rosary in the Vilnius Church of the Holy Spirit, below – painting *Vision of St Dominic*, 2nd half 18th c., above – moulding *Vision of St Dominic*, Franciszek Ignacy Hoffer; 2nd half 18th c., photo by Kęstutis Stoškus, 2021, digital archive of the Church Heritage Museum

iš pradžių jų figūros komponuotos kaip Pamokslininkų ordinui ir visai žmoniškai atstovaujantys adorantai, vėlyvojo baroko dailėje ir ši kompozicija dažnai virsdavo „gyvu“ susitikimo tarp dangiškosios ir žemiškosios sferų momentu.

Soriano portreto gavimo vizija: dangiškas šventumo patvirtinimas

Pietų Italijoje, Kalabrijoje, įsikūrusį Soriano dominikonų vienuolyną išgarsino legenda apie stebuklingai gautą šv. Domyko atvaizdą. Dominikonas Silvestro Frangipane ją aprašė taip:

prieš Švč. Mergelės Marijos Gimimo šventės oktavą 1530-aisiais mūsų Viešpaties metais 3 valandą ryto zakristijonas atėjo į bažnyčią, kaip buvo įpratęs, uždegti bažnyčios lempų <...> [ir] pamatė tris nuostabios išvaizdos damas <...>. Jų vyresnioji <...> paklausė, kaip vadinas ši bažnyčia <...>. Jis atsakė, kad bažnyčia pašvęsta šv. Domykui, ir kad joje nėra jokių kitų paveikslų, išskyrus grubų jo atvaizdą ant sienos už altoriaus <...>. Garbingoji ponija jam tarė: „Kadangi bažnyčioje nėra kito atvaizdo, nunešk šį savo vyresniajam ir pasakyk jam, kad pakabintų virš altoriaus.“⁸⁷

Pasakojimas peržengia šv. Alberto Didžiojo regėjimų klasifikacijos ribas: jo hierarchijoje aukščiausią pakopą užima vizijos, aiškiai ir teisingai atskleidžiančios atsibudusiam regėtojui dieviškuosius dalykus⁸⁸. Soriano zakristijonas ne tik mato šv. Kotryną Aleksandrietę, šv. Mariją Magdalię ir Švč. Mergelę Mariją, bet ir gauna iš jų šv. Domyko paveikslą. Įvykio tikrumas dar patvirtinamas antrąja vizija: šv. Kotryna Aleksandrietė pasirodžiusi, vienuolyno vyresniesiems neišpildžius dieviškosios valios ir pakabinus paveikslą zakristijoje⁸⁹. Nurodyta tiksli informacija apie stebuklą tapo jo patikimumo garantu ir skatino Soriano portreto populiarumą.

Tačiau atotrūkis tarp nurodytos stebuklo datos ir jo paminėjimo šaltiniuose leidžia manyti, kad pasakojimas apie įvykį buvo sukurtas vėliau. Užuomina apie stebuklus Soriane randama tik 1612 m.; dėl jų vienuolynė surengta Kalabrijos dominikonų provincijos kapitula, kurioje magistras

⁸⁷ Ciantes, *Raccolta de'miracoli e gratie oprate dall'immagine del patriarca S. Domenico di Soriano*, 58–59.

⁸⁸ Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, 120.

⁸⁹ Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics“, 183.

10.

Soriano stebuklas, XVIII a. II pusė, Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios Šv. Domyko altoriaus paveikslas, Kęstučio Stoškaus nuotrauka, 2021, Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

The miracle of Soriano, 2nd half 18th c., painting of the altar of St Dominic in the Vilnius Church of the Holy Spirit, photo by Kęstutis Stoškus, 2021, digital archive of the Church Heritage Museum

išrinktas Silvestro Frangipane, buvęs Soriano konvento prioras⁹⁰. Jis užrašė pasakojimus ir apie atvaizdo atsiradimą 1530 m., ir apie stebuklų lydėtą dominikonų įsikūrimą Soriane 1510–1511 m.⁹¹ Fenelli nuomone, legenda galėjo būti sukurta apie 1609–1610 m. arba reaguojant į staiga išaugusį pamaldumą, arba priorui stengiantis sustiprinti vienuolyną⁹² Silvestro Frangipanės knyga *Per tėvo šv. Dominyko atvaizdą Soriane gautų stebuklų ir malonių rinkinys* išleista Mesinoje 1621 m., po metų perleista Florencijoje⁹³.

Soriano portretas tapo gerbiamas kaip „ne žmogaus rankomis“ sukurtas atvaizdas, nors jo autorystė galimai priskirtina XV a. viduryje Kalabrijoje dirbusiam Paolui di Ciaciui di Miletui⁹⁴. Kaip pastebėjo Maria Kałamajska-Saeed, dėl savo „dangiškos“ kilmės šis paveikslas galėjo „tapti oficialiu kanonu naujųjų amžių šv. Dominyko atvaizdams“, kuriuose šventasis vaizduojamas stovintis visu ūgiu, kairėje rankoje laikantis leliją, o dešinėje – knygą⁹⁵. Paveikslo kopijos ir stebuklo reprezentacijos per raižinius plito Pietų Italijoje, Ispanijoje, buvusiose jos kolonijose Amerikoje⁹⁶. Viena iš pirmųjų stebuklų vaizduojančių paveikslų apie 1622 m. nutapė Carlo Bononi (1569(?)–1632) Feraros Šv. Dominyko bažnyčiai, 1626 m. – Francisco de Zurbaránas (1598–1664) Šv. Marijos Magdaliėtės bažnyčiai Sevilijoje⁹⁷.

Soriano stebuklo atvaizdas Vilniuje [10 il.] veikiausiai buvo sukurtas pagal paveikslo kilmės aprašą, išverstą į lenkų kalbą dominikono Jano Damaseeno Sokołowskio, išspausdintą Italijoje 1621 m. ir perleistą Vilniuje 1639 m.⁹⁸ Dalia Vasiliūnienė atkreipė dėmesį ir į vilnietiškojo paveikslo sukūrimui artimesnį tekstą – Lietuvos provincijos dominikono Zygmunto Hilario Piskowskio veikalą *Pamokslininkų ordino šventųjų, palaimintųjų ir Viešpačiui malonių brolių ir seserų gyvenimų aprašymai (Žywyty SS. BB. y WW. Braći, y Siostr zakonu Kaznodzieyskiego)*⁹⁹, išleistą Vilniuje 1760 m.

90 Ibid., 184.

91 Ibid., 181–183.

92 Ibid., 184.

93 Ibid., 183.

94 Ibid., 187.

95 Kałamajska-Saeed, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko paveikslo ikonografinė kilmė“, 88, 91.

96 Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics“, 192–194.

97 Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, 135.

98 Kałamajska-Saeed, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko paveikslo ikonografinė kilmė“, 89–90.

99 Knyga parengta pagal 1668–1679 m. Neapolyje išleistą Domeniko Marijos Markezės *Sagro diario domenicano*, kuris buvo sutrumpintas ir papildytas Lenkijos dominikonų gyvenimo aprašymais; Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, 129–130.

Jame pasakojama apie stebuklo priešistorę, vizijos momentą, tikinčiųjų patirtas malones ir stebuklus, susijusius su Soriano portreto kopija Lvovo Dievo Kūno dominikonų bažnyčioje¹⁰⁰. Abu leidiniai įrodo legendos reikšmę LDK dominikonams nuo pat Soriano portreto kulto pradžios Italijoje.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko altorių puošiantis paveikslas buvo nutapytas XVIII a. antroje pusėje. Jame atkartojama *Soriano stebuklo* schema, atitinkanti Silvestro Frangipanės aprašytą viziją. Manoma, kad „paveikslas paveiksle“ ikonografija kilo iš originalaus Soriano portreto įrėminimo moliniuose rėmuose, aplink kuriuos buvo nutapyti vizijos veikėjai; ši kompozicija sunaikinta per žemės drebėjimą XVIII a.¹⁰¹ Kaip ir kiti barokiniai vizijų atvaizdai, vilnietiškas *Soriano stebuklas* padalytas į žemiškąją ir dangiškąją sferas¹⁰². Pirmajai atstovauja ant grindų priklaupęs vienuolis – viziją regėjęs zakristijonas. Jo apstulbusi išraiška ir ištiestos rankos išreiškia aktyvų dalyvavimą vizijoje ir savo patirties perdavimą paveikslu stebėtojams¹⁰³. Debesys su angelų figūromis atstovauja dangiškajai sferai. Iš jos trys šventosios su paveikslu nusileidusios iki kompozicijos centro, kuriame atsiduria susitikimo scena. Švč. Mergelė Marija ir jai iš šonų stovinčios šv. Marija Magdaliėtė ir šv. Kotryna Aleksandrietė švelniai žvelgia į vienuolį. Dangaus ir žemės susitikimą simbolizuoja ir angeliukai, prisėdę ant to paties laiptelio kaip ir vizijos regėtojas.

Susitikimo simbolis – pats šv. Dominyko atvaizdas, prilaikomas šventųjų ir viziją matančio dominikono. Per jį galima kalbėti apie dar vieną šv. Dominyko pristatymo aspektą. Dievo Motinos dovana tarsi išreiškia priitarimą Pamokslininkų ordino įkūrėjo gerbimui kaip šventųjų bendruomenės nariui ir net skatinimą jį gerbti kaip tinkamą pavyzdį. Portrete šv. Dominykas pavaizduotas tik su lelija, nurodančia skaistumą, tyrą meilę Dievui, ir knyga, simbolizuojančia Evangeliją, taigi nuorodos gali būti pratęstos link meilės Dievui ir jo Žodžio skelbimo kaip esminės šventumo prasmės.

100 Ibid., 136.

101 Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics“, 190.

102 Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, 28.

103 Ibid., 197.

Išvados

XVI–XVIII a. Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynų dailės pavyzdžiai atskleidžia sapnų ir vizijų reikšmę šv. Dominyko ikonografijoje. Analizuojant šiuos atvaizdus, išryškėja keli regėjimų vaizdavimo būdai. Kanonizacijos proceso liudytojų parodymais pagrįsti pasakojimai padėjo susiformuoti šventojo atributams, tačiau netapo įprastomis temomis barokiniuose vizijos žanro paveiksluose. Šie atributai ėmė simbolizuoti viso Pamokslininkų ordino veiklą, kaip ir pasakojimas apie popiežiaus Inocento III sapną. Jo reprezentacija Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje – šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko įkurtų ordinų vienybės alegorija, skirtinga nuo vizijos žanro kūrinių.

Sapnų ir vizijų reprezentacijos pokyčius puikiai atskleidžia XVI a. pradžioje ir XVIII a. antroje pusėje sukurti Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos pavyzdžiai. Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bernardinų ir Šventosios Dvasios dominikonų bažnyčiose nutapytos freskos skiriasi ir legendos interpretacija, ir atvaizdo komponavimu. Vėlesnių legendų reprezentacija baroko dailėje atsiskleidžia Rožinio Švč. Mergelės Marijos ir *Soriano stebuklo* ikonografijoje. Pirmuoju atveju kūrinius, vaizduojančius Švč. Mergelę Mariją ir Kūdikelį Jėzų su dominikonų ordinui atstovaujančiais adorantais, pakeitė pastangos parodyti rožinio įteikimą kaip „čia ir dabar“ vykstančią viziją. *Soriano stebuklo* pavyzdys iliustruoja panašų atvejį: legendos trūkumą – abejotiną istorinį pagrindą – užgožė įtaigūs vizijos pristatymas atvaizduose.

Gauta — 2021 12 30

Šaltiniai

- Beato Alano della Rupe O.P. *Il Santissimo Rosario: il Salterio di Gesù e di Maria*. Volume II: *Opere complete del Beato Alano della Rupe*. Introduzione e traduzione a cura di Don Roberto Paola. Roma: Editrice Ancilla, 2015.
- Blessed Jordan. *The Libellus of Jordan of Saxony*. Hong Kong: Our Lady of the Holy Rosary Province OP, 2013. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://web.archive.org/web/20131215104706/http://www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/libellus.pdf>.
- Ciantes, Ignazio. *Raccolta de' miracoli e gratie operate dall' imagine del patriarca S. Domenico di Soriano, descritte da Silvestro Frangipane*. Gesuiti: Preposto generale, Congregazione dell' Assunta, 1634. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. https://books.google.lt/books?id=PP2XnsysxQgC&redir_esc=y.
- Saint Bonaventure. *The Life of Saint Francis of Assisi*. Translated by E. Gurney Salter. New York: E.P. Dutton, 1904. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://www.ecatholic2000.com/bonaventure/assisi/francis.shtml>.
- Voragimietis, Jokūbas. *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai: antra knyga*. [Iš lotynų kalbos] vertė Veronika Gerliakienė [et al.]. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- Literatūra**
- Aleksandravičiūtė, Aleksandra. „Po gailėstingosios Dievo Motinos skraiste: pilietinis sakralinio vaizdinio aspektas“. *Kultūrologija* 9 (2002): 94–109. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://www.lituanistika.lt/content/57945>.
- Baglioni, Pina. „The fifteen Promises of the Holy Rosary“. *30Days*, nr. 09-2007. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. http://www.30giorni.it/articoli_id_15592_13.htm.
- „Die Biographie von Gottfried Bernhard Göz“. *Gedenkdaten der Fuggerstadt Augsburg*. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <http://www.augsburger-gedenktage.de/Gedenken/Goetz.htm>.
- Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasilūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020.
- Fenelli, Laura. „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“. In *Faking, Forging, Counterfeiting. Discredited Practices at the Margins of Mimesis*, 181–197. Munich: Transcript Verlag, 2017.
- Festa, Gianni ir Augustin Laffay. *San Domenico, Padre dei Predicatori: La vita, la santità, l'eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021.
- Janonienė, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje. Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010.
- . „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas. Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia“. In *Lietuvos vienuolynai*. Vilnius: Lietuvos dailės akademijos leidykla, 1999. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilkalvar.htm>.
- Kalamajskaja-Saeed, Maria. „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko paveiklo ikonografinė kilmė“. In „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys“, sudarytoja Rasa Butvilaitė, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 21 (2001): 87–94.
- Klajumienė, Dalia. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.
- . „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“. In *Lietuvos bažnyčios*, 89–95. Kaunas: Šviesa, 2009.
- . „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų tapyba“. *Menotyra* 3(28) (2002): 9–17.

- „Klauber“. *de-academic: Academic dictionaries and encyclopedias*. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://de-academic.com/dic.nsf/dewiki/772534>.
- Klinkhammer, Karl Joseph. „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“. In *500 Jahre Rosenkranz, 1475 Köln 1975. Kunst und Frömmigkeit im Spätmittelalter und ihr Weiterleben*, 30–50. Köln: Erzbischöfliches Diözesan-Museum Köln, 1975.
- Kruger, Steven F. *Dreaming in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017.
- Martin, Reginald O.P. „The Battle of Lepanto and the Holy Rosary“. *Dominican Friars Province of the Most Holy Name of Jesus*. Paskelbta 2018 m. spalio 3 d. <https://opwest.org/lepanto/>.
- McNicholas, John. „Alanus de Rupe“. In *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 1. New York: Robert Appleton Company, 1907. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <http://www.newadvent.org/cathen/01246a.htm>.
- Mougel, Ambrose. „Dominic of Prussia“. In *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 5. New York: Robert Appleton Company, 1909. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://www.newadvent.org/cathen/05112b.htm>.
- „St. Dominic and the Rosary“. *Dominican Friars Province of St Joseph*. Paskelbta 2013 m. rugsėjo 10 d. <https://opeast.org/2013/09/st-dominic-and-the-rosary/>.
- Stoichita, Victor I. *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*. Translated by Anne-Marie Glasheen. London: Reaktion Books, 1995.
- Šventasis Raštas. Senasis Testamentas*. Vertė Antanas Rubšys. Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija: LVK leidykla „Katalikų pasaulis“, 1998. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <http://biblija.lt/index.aspx>.
- Thurston, Herbert, and Andrew Shipman. „The Rosary“. In *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 13. New York: Robert Appleton Company, 1912. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://www.newadvent.org/cathen/13184b.htm>.
- Vasiliauskienė, Aušra. „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a. Vilniaus vyskupijoje“. In *Sveika, Mergelė! Vilniaus arkivyskupijos marijinės ikonografijos aspektai*, 155–182. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, Bažnytinio paveldo muziejus, 2018.
- . „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės baroko dailėje“. *Logos* 49 (2006): 161–171. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. http://www.litlogos.eu/L49/logos49_vasiliauskiene_ausra.pdf.
- Vasiliūnienė, Dalia. „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“. In *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*, 127–148. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019.
- . *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* Vilnius: Aidai, 2010.
- Woeckel, Gerhard. „Göz, Gotfried Bernhard“. In *Neue Deutsche Biographie*. Berlin: Duncker & Humblot, 1964. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 28 d. <https://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016322/images/index.html?seite=600>.

Summary

Visions and Dreams in the Iconography of St Dominic. Cases of the 16th–18th Century Dominican and Franciscan Art in Vilnius

Birutė Valečkaitė

Keywords: St Dominic, Dominicans, Franciscans, iconography, visions, dreams.

The article analyses how dreams and visions are conveyed in the iconography of St Dominic (Domingo de Caleruega, circa 1174–1221). The analysis is based on the examples of the 16th–18th century artworks that belonged to the Dominican and Franciscan convents in Vilnius, Lithuania. Comparing the images with the texts that shaped their iconography, different types of the visual representation of dreams and visions are distinguished.

The author maintains that accounts based on the testimonies of witnesses to the canonization process helped to form the main attributes of St Dominic, although they usually did not evolve into popular themes in later visionary art. These attributes became the symbols of the Order of Preachers and the figure of its founder in the representation of the famous dream of Pope Innocent III in the Church of the Holy Spirit in Vilnius. Visionary art that became popular in the baroque era sought to present the exact moment of St Dominic's vision. Its spectacular compositions overshadowed the previous ways of visualization, as is shown by the examples of the early 16th and 18th-century frescoes from the Churches of Sts Francis of Assisi and Bernardine of Siena and the Holy Spirit in Vilnius. Moreover, in baroque visionary art, legends from a later period were embedded into the iconography of St Dominic as visions of receiving the Rosary or the Portrait of Soriano.

The texts dating back to the times of St Dominic and later legends all describe dreams and visions as encounters between heaven and earth.

The examples of artworks from the Dominican and Franciscan convents in Vilnius confirm that the concept of dreams and visions was also expressed in the iconography of St Dominic. In the visual representations of these encounters, the saint was shown as a representative of his Order and a mediator between God, other saints and humankind.